

บทที่ 4

ลัทธิม่อจื๊อ (Moism)

ลัทธิม่อจื๊อ เป็นลัทธิที่กำเนิดจากนักปรัชญาคนสำคัญคือม่อจื๊อ (Mo Tzu) ซึ่งมีชีวิตอยู่ประมาณระหว่างปี 479–438 ก่อน ค.ศ. ลัทธิม่อจื๊อจัดได้ว่าเป็นลัทธิคู่แข่งที่สำคัญของลัทธิขงจื๊อในสมัยราชวงศ์โจวใกล้ถึงกาลอวสาน เช่นเดียวกันคำสอนของม่อจื๊อได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งม่อจื๊อเองก็ยังคงร่ำเรียนว่าคำสอนและผู้ถือลัทธิม่อจื๊อเต็มอาณาจักรไปหมด

ประวัติของม่อจื๊อ

ม่อจื๊อเป็นชาวรัฐหลู่เช่นเดียวกับขงจื๊อ ม่อจื๊อเหมือนกับขงจื๊อที่ยึดถือความดีของกษัตริย์โบราณเป็นแบบฉบับ กษัตริย์โบราณในอุดมคติของม่อจื๊อคือพระเจ้ายุ เหตุที่พระเจ้ายุมีลักษณะประทับใจม่อจื๊อ ก็เป็นผู้อุทิศตนเพื่อคนอื่นอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย หรืออันตรายของตนเอง น้ำใจของพระเจ้ายุในเรื่องการอุทิศตนเองเพื่อช่วยเหลือคนอื่น คือน้ำใจของม่อจื๊อ ม่อจื๊อจึงตั้งใจที่จะมีชีวิตอยู่เพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ม่อจื๊อมีสนใจที่จะแต่งกายให้งดงาม ม่อจื๊อและสานุศิษย์แต่งกายด้วยเสื้อผ้าหยาบ รองเท้าฟาง ทำงานหนักทั้งวันทั้งคืนโดยไม่หยุด ทั้งนี้ ม่อจื๊อมีความเห็นว่าถ้าเขาและศิษย์ไม่ทำเช่นนั้น ก็ได้ชื่อว่าไม่ทำตามพระเจ้ายุ ผู้มีวิญญานของการอุทิศตนเองเพื่อผู้อื่น ดังนั้น ปรัชญาของม่อจื๊อจึงมีแนวโน้มไปสู่ลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ที่เน้นถึงประโยชน์ในปริมาณมากที่สุดเพื่อคนส่วนมากที่สุด (The greatest happiness for the greatest number)

ปรัชญาม่อจื๊อ

จากพฤติกรรมของม่อจื๊อดังกล่าว เราย่อมสามารถคาดถึงหัวใจของปรัชญาของม่อจื๊อได้ว่า เป็นหัวใจอันเดียวกันกับหัวใจของปรัชญาลัทธิขงจื๊อ คือศูนย์กลางของความสำคัญอยู่ที่มนุษย์ ทั้งนี้ ม่อจื๊อยึดถือคำสอนที่ว่า “ก่อให้เกิดสวัสดิภาพแก่คนส่วนใหญ่และทำลายสิ่งชั่วร้าย”¹

¹ Wing-Tsit Chan, "The story of Chinese philosophy," *The Chinese Mind*; p. 42 "Promote general Welfare and remove evil."

เนื่องจากการยึดมั่นในสวัสดิภาพและผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ทำให้ ม่อจื่อไม่เห็นความสำคัญของสิ่งที่ลัทธิขงจื้อให้ความสำคัญได้แก่ คนตรีและพิธีกรรม ม่อจื่อมีความเห็นว่าคนตรีและพิธีกรรมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดแก่คนส่วนใหญ่ ม่อจื่อวิจารณ์พิธีแต่งงาน พิธีศพ ที่มีการไว้ทุกข์ให้ผู้ตายถึง 3 ปี ว่าล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้เสียทั้งเวลาและทรัพย์สินเป็นตัวทำลายเศรษฐกิจของประชาชน โดยเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนต้องเหนื่อยยากอย่างมากมาย เพื่อที่จะหาเงินอย่างเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในพิธีใหญ่โต แม้แต่คนสามัญเมื่อถึงแก่กรรม ค่าใช้จ่ายในพิธีศพก็แทบจะทำให้ครอบครัวทั้งครอบครัวเป็นยาก เมื่อกษัตริย์สิ้นพระชนม์ ทอง หยก มุก และของมีค่าก็จะถูกนำมาวางข้างศพ ตราส่งด้วยแพรชั้นดี รถและม้าถูกฝังเป็นจำนวนมากพร้อมกับพระศพ พร้อมทั้งเก้อ้อ กลอง เขยือก ถ้วยชาม ขวาน ดาบ ธนู ฉาก เครื่องแกะสลักงาช้าง ดังนั้น ในพิธีศพของกษัตริย์ทรัพย์สินของประเทศชาติก็เกือบจะล่มจม ม่อจื่อกล่าวว่า “การประกอบพิธีกรรมทั้งดงาม รวมทั้งการไว้ทุกข์ที่ยาวนาน ย่อมนำไปสู่ผลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือความยากจนของประเทศชาติและความไร้ระเบียบของรัฐบาล”²

ในขณะที่ขงจื้อยกย่องคนตรีว่าเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างอุปนิสัยของคนนั้น ม่อจื่อกลับมีทรรศนะคัดค้านคนตรี ทั้งนี้ เพราะม่อจื่อยึดถือประโยชน์ที่เกิดเฉพาะหน้าเป็นสำคัญ ในสมัยของม่อจื่อประชาชนถูกภัยสงคราม ประชาชนต้องเผชิญกับความลำบาก ความยากจน และความอดอยาก จึงจำเป็นต้องแก้ปัญหาปากท้องของประชาชนเสียก่อน เรื่องสำคัญอื่น ๆ เป็นความฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ม่อจื่อมีความเห็นว่า สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการจริง ๆ ก็เพียงที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า และอาหาร ซึ่งพอประมาณเท่านั้น เช่น อาหารก็ต้องการเพียงเพื่ออิ่มท้อง ที่อยู่อาศัยก็ต้องการเพียงเพื่อกันแดดลมและฝน เสื้อผ้าก็ต้องการเพียงเพื่อป้องกันความหนาวเย็น และความร้อนหนาวเท่านั้น คนตรีจึงได้ชื่อว่าเป็นสิ่งเกินความจำเป็น ม่อจื่อจึงแสดงโทษของคนตรีไว้ 4 ประการ

1. ทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง
2. ช่วยให้ประชาชนพ้นจากความอดอยากมิได้
3. ช่วยป้องกันให้พ้นการรุกรานไม่ได้
4. ทำให้เกิดนิสัยชินต่อความเป็นบุคคลเจ้าสำราญ เหนือเหิมและฟุ้งเฟ้อ

ดังนั้น จะเห็นว่าเหตุผลที่ม่อจื่อไม่ชอบใจคนตรีก็มีสาเหตุมาจากเสียงของเครื่องดนตรีแต่อย่างใดทั้งสิ้น แต่เป็นเพราะคนตรีไม่ส่งเสริมต่อสวัสดิภาพของประชาชนและขจัดสิ่งชั่วร้ายได้ หรืออีกนัยหนึ่ง ม่อจื่อเน้นผลประโยชน์ (benefits) ที่เป็นรูปธรรมมากนั่นเอง

²Mo Tzu, XXV, Quoted in Wing-Tsit Chan *Ibid.*, p. 42-3 "The practice of elaborate funerals and extended mourning results in poverty for the nation, in reduction, of population, and in disorder of government."

นอกจากนี้ ม่อจื๊อยังกล่าวถึงผลเสียของคนตริวว่า คนตริวที่ผู้ปกครองพอใจย่อมนำไปสู่การทุจริตภายในประชาชน ทำให้เกิดความยุ่งยากต่องานผลิตโดยการดักคนตริวออกไปจากงานผลิตอื่น ๆ และทำให้เสียเวลาการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้เกิดความสับสนขึ้นในรัฐบาล³

จากการศึกษาทฤษฎีของม่อจื๊อต่อเรื่องของคนตริวและพิธีกรรมดังกล่าวเราจะเห็นว่าสำหรับม่อจื๊อ “คุณค่า” (Value) ย่อมมีความหมายจำกัดถึง “ผลประโยชน์” (benefits) หรือสิ่งใดมีคุณค่าสิ่งนั้นต้องสามารถเอื้ออำนวยให้เกิดสวัสดิภาพแก่ประชาชนโดยทั่วไปเป็นสำคัญ การยึดถือหลักคุณค่านั้นทำให้เกิดหลักธรรมม่อจื๊อที่สำคัญคือ “ความรักสากล” (Universal love) ซึ่งหลักดังกล่าวย่อมทำให้เกิดการคำนึงถึงความสุขอย่างใหญ่หลวงของคนเป็นจำนวนมาก เม่งจื๊อกล่าวว่า “รักซึ่งกันและกัน ให้ผลประโยชน์ต่อกันและกัน นี่คือหลักของกษัตริย์นักปราชญ์ในอดีต และหลักของสวัสดิภาพโดยทั่วไปของมนุษย์”⁴ ตามทฤษฎีของม่อจื๊อนั้น การขาดซึ่งหลักดังกล่าวย่อมทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นได้ ทุกข์ของสังคมย่อมเกิดจากความเห็นแก่ตนเป็นอันดับแรก และขยายส่วนออกมาเป็นความเห็นแก่ครอบครัวของตน และเห็นแก่ประเทศชาติของตนตามลำดับ ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่สามารถทำลายความเห็นแก่ตน หรือความรักเฉพาะตน หรือความรักเฉพาะครอบครัวตน หรือความรักเฉพาะประเทศชาติตนลงมาได้ ตราบนั้นสันติภาพไม่มีทางเกิดขึ้นได้ ม่อจื๊อสอนหลักความรักสากล ซึ่งหมายถึงการรู้จักขยายความรักตนเอง ความรักเฉพาะครอบครัวของตน และความรักเฉพาะประเทศชาติของตนออกไปในลักษณะที่ว่า รู้จักรักคนอื่นให้เสมอรักตนเอง รักครอบครัวอื่นให้เหมือนกับรักครอบครัวของตน และรักประเทศชาติอื่นให้เสมอประเทศชาติของตน ม่อจื๊อจึงชักชวนให้ทุกคน “ปฏิบัติต่อประเทศอื่นเหมือนประเทศของตน ปฏิบัติครอบครัวอื่นเหมือนครอบครัวตน ปฏิบัติต่อคนอื่นเหมือนปฏิบัติต่อตนเอง”⁵

ม่อจื๊อมีความเห็นว่า โจรที่ปล้นบ้านผู้อื่นก็เพราะโจรมีความรักตนเองอย่างเดียว เห็นแก่ประโยชน์เฉพาะตนเพียงประการเดียว ถ้าโจรมีความรักผู้อื่นเหมือนรักตน โจรก็เลิกเป็นโจร ด้วยเหตุดังกล่าว ม่อจื๊อจึงสอนว่า เมื่อจะทำสิ่งใดให้ตั้งปัญหาลงตนเองเสียก่อนว่า การกระทำนั้นเป็นความรักผู้อื่นด้วยหรือไม่ การกระทำนั้นเป็นผลประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย

³ Wing-Tsit Chan, “Ibid.” p. 43.

⁴ Mo-Tzu, XIV Quoted in Wing-Tsit Chan, “Ibid.,” p. 44 “Loving one another and benefiting one another. This is the principle of the ancient Sage-kings and of the general welfare of men.”

⁵ Ibid., XV Quoted in “Ibid.,” p. 44 “treat other countries as his own, treat other families as his own, and treat other people as he treats himself.”

หรือเปล่า เมื่อปรากฏว่าเป็นคุณแก่ผู้อื่น และเป็นผลประโยชน์ต่อสังคมแล้วจึงพึงกระทำ

ม่อจื๊อได้กล่าวไว้อย่างน่าฟังในตอนหนึ่งว่า “มีคน ๆ หนึ่งเข้าไปในสวนผลไม้ของผู้อื่น แล้วลักผลไม้มาถือ ลูกลืมาเป็นของตน ชาวบ้านรู้เข้าย่อมไม่พอใจโมยคนนั้น รัฐบาลก็ต้องจัดการลงโทษไปตามระเบียบเมือง นี่เพราะเหตุไร? ก็เพราะเป็นการกระทำที่เสียหายต่อผู้อื่นเพื่อประโยชน์ของตน คราวนี้ถ้ามีคนลักสุนัข หมู เป็ด ไก่ สัตว์เลี้ยงของผู้อื่น ก็ถือว่าเป็นการอยุติธรรมยิ่งไปกว่ารายลักผลไม้เสียอีก นี่เพราะเหตุไร? ก็เพราะยังทำความเสียหายแก่ผู้อื่นเขามากขึ้น ความเป็นคนมีใจขาดธรรมะก็รุนแรงขึ้น โทษก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น หากมีคนไปปล้นวัว ควาย ลา ในคอกของผู้อื่น คนปล้นก็ย่อมมีใจขาดธรรมะมากกว่าคนที่ไปลักหมู เห็ด เป็ด ไก่ เขา ทั้งนี้ เพราะเป็นการทำความเสียหายแก่ผู้อื่นทวีคูณหนักขึ้น ธรรมะก็ยิ่งขาดมากขึ้น โทษที่พึงรับก็ย่อมต้องเพิ่มรุนแรงขึ้นมาในรายที่เป็นฆาตกรทำการปล้นสะดมทรัพย์สินสมบัติถึงฆ่าฟันทำร้ายให้ผู้อื่นเป็นอันตราย ก็ยังเป็นความอยุติธรรมร้ายกาจกว่ารายที่ปล้นวัว ควาย ลา เขา นี่เพราะอะไร? นี่ก็เพราะการทำความเสียหายแก่ผู้อื่นเขามากเท่าไร ก็ย่อมเป็นคนขาดธรรมะเท่านั้น โทษที่พึงรับก็ต้องหนักขึ้นตามส่วน พฤติกรรมเหล่านี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่สาธุชนทั้งหลาย ย่อมเป็นที่ดีเตียนไม่เป็นที่สรรเสริญของสาธุชน สาธุชนย่อมกล่าวว่ามันเป็นความอยุติธรรม แต่ยังมีพฤติกรรมของความอยุติธรรม ที่ยิ่งใหญ่กว่าพฤติกรรมทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วคือ รัฐที่เที่ยวทำสงครามรุกรานบ้านเมือง เรากลับทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น มีหน้าซ้ำยังกลับสรรเสริญว่าเป็นการกระทำที่ชอบธรรม คนเหล่านั้นน่าจะเข้าใจหลักแห่งยุติธรรมแน่ชัดแล้วเถา?”

นอกจากนี้ จะเห็นว่า ม่อจื๊อเป็นผู้บูชาสันติภาพอย่างยิ่ง และเป็นปฏิกษัตยต่อสงคราม ม่อจื๊อคัดค้านการสงครามรุกรานแบบปลาใหญ่กินปลาเล็ก ม่อจื๊อไม่ยกย่องหรือสวดดีผู้รุกรานว่าเป็นวีรกรรม และเนื่องจากเป็นผู้รักสันติ เขาจึงต้องหาทางให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคม หลักที่ม่อจื๊อเสนอเพื่อเป็นหลักสำหรับการปฏิบัติเพื่อจัดสงครามก็คือ หลักแห่งความร่วมมือกันมีผลประโยชน์ร่วมกันดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้ เราจะเห็นว่าปราชญ์จีนทุกคนเกลียดสงคราม แต่ม่อจื๊อเป็นเมธีจีนที่เน้นมากที่สุดในเรื่องการจัดสงคราม เพราะม่อจื๊อไม่เพียงพูดต่อต้านสงครามเท่านั้น แต่เขาลงมือกระทำการต่อต้านสงครามจริง ๆ ด้วย การจัดตั้งกองทัพที่มีระเบียบวินัยแบบกองทัพทหารจีนมา เพื่อหยุดยั้งสงคราม และพร้อมที่จะตายเพื่อพิทักษ์เหยื่อของสงคราม ดังนั้น กองทัพของม่อจื๊อจึงเป็นกองทัพที่มีชื่อเสียง

หลักปฏิบัติดังกล่าวของม่อจื๊อคือ หลักประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของ John Stuart Mill นั่นเอง ม่อจื๊อจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้พัฒนาปรัชญาประโยชน์นิยมขึ้นในระบบปรัชญาจีนนั่นเอง

หัวใจของปรัชญาม่อจื๊ออยู่ที่ “ความรัก” ความรักดังกล่าวเป็นคุณธรรมสูงสุดและกว้างกว่าความเห็นอกเห็นใจหรือคุณธรรมแห่งความเมตตากรุณาของลัทธิขงจื๊อ ทั้งนี้เพราะถึงแม้ขงจื๊อจะสอนเรื่องความรักและความเมตตากรุณาระหว่างมนุษย์แต่ความรักระหว่างมนุษย์ดังกล่าวไม่สามารถอยู่ในระดับที่เสมอภาคกันได้ การรักบิดามารดาของตนเองย่อมแตกต่างจากการรักบิดามารดาของเพื่อน การรักบิดามารดาก็ย่อมแตกต่างจากการรักพี่รักน้อง แต่สำหรับม่อจื๊อ ความรักที่มนุษย์พึงมีต่อมนุษย์ต้องมีความเท่าเทียมกันหมด ไม่มีการลดหลั่นกันแต่ประการใดทั้งสิ้น ซึ่งเม่งจื๊อเคยกล่าววิจารณ์ว่าเป็นการทำลายธรรมชาติ และสับสนภาพในครอบครัว

ในแง่ของทฤษฎีสันติศาสนา ม่อจื๊อโจมตีขงจื๊อที่พูดถึงสวรรค์น้อย คุณธรรม เย็นของขงจื๊อจึงไม่มีพื้นฐานรองรับที่แน่นอนหนา เพราะคุณธรรมดังกล่าวอยู่ในตัวมนุษย์ มนุษย์เป็นศูนย์กลางของความดีและเป็นต้นกำเนิดของคุณธรรม แต่ “ความรักสากล” ของม่อจื๊อเป็นคุณธรรมที่มีพื้นฐานมาจากพระเจ้า กล่าวคือ ความรักสากลเป็นเจตจำนงแห่งสวรรค์ (The Will of Heaven) ม่อจื๊อจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้พิทักษ์ศาสนา หรือรื้อฟื้นเรื่องสวรรค์ให้มีชีวิตชีวาหลังจากที่ฝ่ายลัทธิขงจื๊อเอ่ยถึงน้อยเหลือเกิน

เนื่องจากหลักประโยชน์นิยมและหลักการศาสนาของเขา ทำให้ม่อจื๊อมีวิถีชีวิตในทางทฤษฏีนิยม (asceticism) มีแต่ระเบียบและปฏิเสธตนเองและค่อนข้างยากที่จะหาบุคคลผู้อุทิศตนเพื่อคนอื่น เช่นม่อจื๊อ และการจะนำมนุษย์ไปสู่ความสงบและสันติสุขตามวิถีทางของม่อจื๊อคงเป็นไปได้ยาก

ลัทธิม่อจื๊อ (Moism หรือ Moist School) ได้พัฒนาขึ้นหลังจากม่อจื๊อเสียชีวิตและกลายเป็นสำนักทางศาสนาไป เป็นสำนักที่มีระเบียบปฏิบัติที่เข้มงวดภายใต้การนำของหัวหน้าสำนัก แต่ความเข้มงวดของหลักปฏิบัติทำให้สำนักนี้สามารถสืบต่อได้ประมาณสองศตวรรษก็สลายตัว